

500 éves az első magyar jogszabályi gyűjtemény – Tripartitum

Hosszú évek óta november hónapban a gazdaságban

tevékenykedő emberek kíváncsian várják az adótörvények következő évre vonatkozó módosításait. Ebben a várakozó állapotban (amikor még csak a tervezetek ismertek) emlékezzünk meg az első olyan magyar jogszabálygyűjteményről, amely gazdasági jellegű jogi szabályozást tartalmazott.

Ez a Tripartitum (magyarul: *Hármaskönyv*), amelyet történelmi tanulmányainkból ismerünk. A Tripartitum egy szokásjogi gyűjtemény volt, amelyet az Werbőczy István 1504-ben kezdett el összeállítani, rendszerezni és írásba foglalni, majd 1514-ben, azaz idén éppen 500 éve fejezett be.

Eredeti latin címe: „*Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclityi regni Hungariae*”,

magyarul: „*Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve*”.

Az egységes jogi szabályok rögzítését azt indokolta, hogy az egyes vidékeken, a különböző városokban igen eltérő jogi szabályok voltak érvényben.

A Hármaskönyv igen érdekes történelmi korszakban született. Ekkor II. Ulászló volt hazánk uralkodója. A XV. században az országot egyrészt a feudális széttagoltság, másrészt a király központosítási törekvése jellemezte. II. Ulászló király Werbőczy Istvánt bízta meg az országban meglévő írott és íratlan szabályoknak, szokásoknak az összegyűjtésével és rögzítésével. Joggal kapta e feladatot Werbőczy István, hiszen ekkor ő országbírói ítélőmester volt.

A Werbőczy 10 éves munkával összeállított szokásjogi gyűjteményét a király tíz jogtudós által átvizsgáltatta. A jogtudorok az elkészült művet helyénvalónak találták, s azt törvénybe foglalták. Ez lett a 1514. évi LXIII. törvénycikk, amelyet II Ulászló király is megerősített. Az 1514. évi Dózsa György-féle parasztfelkelés miatt azonban e törvénycikkelyt tartalmazó okmányra nem került rá a hitelesítő pecsét és nem is került kihirdetésre. Ezzel a hiányossággal azonban a törvénycikk nem emelkedhetett törvényerőre.

A Tripartitum utóéletéhez tartozik, hogy – II. Ulászló 1516 évi halála után - Werbőczy a művet 1517-ben Bécsben saját költségén kinyomatta, majd eljuttatta a vármegyékhez. Mivel más jogszabálygyűjtemény nem volt az országban, így a pecsét hiánya ellenére a Hármaskönyv-et a bíróságokon alkalmazni kezdték. Így a továbbiakban is, mint egy szokásjog élt tovább. A Tripartitum 1848-ig volt használatban, sőt, egyes rendelkezései a második világháború végéig érvényben voltak.

MAGYAR

DECRETVM, KYT WE
RES BALAS A DEKBOL
tudni illyk, à **WEREWOTYLA**
TWAN Decretomabol, melyet
tripartitornak neweznek,
Magyarra forditot.

FADNAK TOVABBA EZ DE
cretomnak eliatte egy neholgy trach articulofoh,
lyket egy **VERES BALAS** egy Ki
relyek Decretomabol ámszaberg másolat
dolgozta, ky fozedgetech.

EPAT. LVL.

*Ille dicit Dominum Cuius licta lictum, et
facite iustitiam, quia iuxta est iudex meus, et ueni
et fac iustitiam meam, et reuertetur, et erit ut qui fi
cit hoc, et flectit in manu sua apprehendit.*

KONTYARA

DEBRECEN

be nyomtatott Ra
phael Hoffmaltet által.

M. D. LXV

Az 1565-ös Debrecenben kiadott fordítás fedőlapja

A mű előszóra (Prologus) és három részre (Partes) tagolódik. A részek címekre (tituli) vannak felosztva. Az első részben van a híres „Partis primae titulus nonus”, a nemeseknek négy kiváltságos és fő szabadságáról, mely a magyar nemesség sarkalatos szabadságainak alaptörvényét képezte.

Miért is nevezzük ezt a művet Hármaskönyv-nek? A válasz a mű struktúrájában rejlik – három kötetből állt.

1. kötet: Nemesi magánjog
2. kötet: Nemesi perjog
3. kötet: Városi és jobbágyi jog, és az 1514-es paraszttörvények

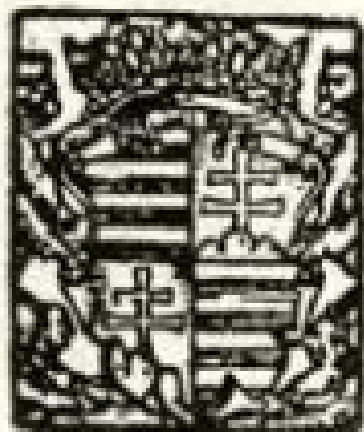
TRIPARTITVM OPVS
IVRIS CONSVETVDINARIJ IN
diti Regni Hungariæ.

PER SPECTABILEM ET MAGNIFICVM
Dominum STEPHANVM de Werbenetz, Personam
præsentis Regis Maiestatis o'm Locum
tinentem, accuratissimè editum.

Accessit INDEX Titulorum per quem
diligentissimè

SVMMA cum diligentia castigatum, ac nouissimè
impressum, VIENNÆ Pannoniæ, per IOANN
NEM Synereniam Typographum.
Anno reparatæ Salutis,
M. D. XLV,

Cum Gratia & Privilegio.

Tripartitum

Hármaskönyv (1514)

NEMES MAGYARORSZÁG SZOKÁSJOGÁNAK HÁRMASKÖNYVE

MELYET WERBŐCZY ISTVÁN

*A KIRÁLYI FELSÉG SZEMÉLYES JELENLÉTÉNEK HELYTARTÓJA, A LEGNAGYOBB GONDDAL KÉSZÍTETT
ULÁSZLÓ ÚRNAK*

a fenséges fejedelemnek és úrnak,

Isten kegyelméből Magyarország és Csehország királyának stb.,

a legkegyelmesebb úrnak

WERBŐCZY ISTVÁN,

Fenséged országbirájának ítélőmestere, a maga szolgálatait legalázatosabban ajánlja

Semmi új nincs a nap alatt - itt is megtaláljuk az ún. „törvényalkotói szándék” leírását.

„Ámbár e nemes Magyarországnak hazai és nemzeti jogait bizonyos sorban, határozott szabályokban és rendben összeállítani és írásba foglalt munkában megmagyarázni fáradtságos és igen nehéz, sőt csaknem emberi erőt meghaladó dolgoknak látszik; mivel eddigelé nálunk e nemből tudniillik semmit sem találunk, a mi akár eredeténél fogva hosszasan tartott, akár végzés által megállapodott, akár állandó szokás és veleélés útján megerősödött volna; hanem majd minden fejedelemnek és királynak kénye-kedve szerint, nem csak egyes időszakokban, hanem igen kevés év lefolyása alatt is, új rendeletek és új parancsok keletkeztek, a melyek, mivel egymástól többnyire különböznek és egymással mintegy homlokegyenest ellenkeznek, egykönnyen egybe nem olvadhatnak, úgyszólván egy testté össze nem forrhatnak. Ide járul, hogy az ember képességét és tehetségét fölülmúló dolgoknak látszik mindazt emlékezetben tartani, a mi akár a törvénykezési ügyekben fölmerül, akár a birói eljárásra nézve alkalmazást nyer.”

Az 1. kötet újra rögzíti a sarkalatos nemesi jogokat, amelyek java része az 1222 évben kiadott Aranybullában is már szerepeltek. Négy nemesi jogról kell megemlékezni. Ezek:

- személyes szabadság
- királyi bíróság alá tartozás
- adómentesség.
- ellenállási jog

Ezeket a jogokat áttekintve – mai adózási szakember szemünkkel – rögtön az adómentességet látjuk.

ELSŐ RÉSZ

NEMES MAGYARORSZÁG JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK

HÁRMAS FELOSZTÁSÁRÓL ÁLTALÁBAN

9. CZIM

A nemeseknek négy fő és kiváltságos jogáról

5. § A harmadik az: hogy törvényes jogaikkal és földbirtokuk határain belől fekvő minden jövedelmeikkel, tetszésük szerint mindenkor szabadon élhetnek; midennemű jobbágyi szolgálat, adakozás alól, rovás és egyéb adó, vám és harminczad fizetésétől mindörökre teljesen mentesek és ki vannak véve, csupán csak az ország védelmére tartoznak katonáskodni.

A szöveget olvasva igen komoly értébecslési módszereket és szabályokat találunk.

„133. CZIM

Mi az ingó és ingatlan javak becsűje és miképpen történik ez?

Minthogy némely dolognak elintézésére a javaknak becsűje igen szükséges, azért annak rendjét és módját méltán ide kell foglalnom.

1. § Ezért meg kell jegyezniünk, hogy országunk régi és törvényerőre emelkedett szokása szerint, becsűnek, mondjuk az ingó és ingatlan javak illő értékének bizonyos, megszabott és határozott megállapítását.

2. § Vagy másképen, a becsű: valamely ingó és ingatlan dolog bizonyos meghatározott árszabása, azoknak egyen- és becsértéke alapján.

3. § És ez kétféle: tudniillik: örök- és közbecsű. Az örökbecsű, a mely nem az ingó javaknál, hanem csak a birtokjogoknál szokott előfordulni, tízszer annyit tesz ki, mint a közbecsű.

4. § Egy népes jobbágytelket ugyanis a közbecsűnél egy girára vagyis négy forintra, az örökbecsűnél pedig tíz girára becsülünk, a mely negyven forintot teszen.

5. § Ez örökbecsűnek kevés dologban és ügyben van helye, mivel a főpap és báró uraknak, mágnásoknak és nemeseknek majdnem egész rendje (többnyire) a közbecsűvel él. Mert ha, valamely bevallásban vagy kötelezésben az örökbecsű világos szavakkal kifejezve, vagy az ország közönséges törvényeiben kimondva nincsen, annak használata ritkán van megengedve.”

S végezetül idézzük fel Hármaskönyv záró mondatait. Ebből látszik igazán, milyen alázattal készített el Werbőczy István a magyar jogtörténet egyik legfontosabb dokumentumát. Álljon itt ez az idézet a jelen és jövő törvényalkotóinak és jogszabályokat alkalmazóknak okulására:

„Óhajtom pedig, hogy az, a ki ezt a fáradságos munkát kezébe veszi, igazságos birám legyen és jól ítéljen felőlem. Mert jóllehet, az egybeszerzésre és megmagyarázásra, a mennyire csekély erőmmel tehetém, a legnagyobb buzgóságot fordítottam: mindazáltal mivel bevallom, hogy tudományom igen csekély s előadásom nem ékesen szóló; ennél fogva, ha valaki írásomban akár helyreigazítja a tévedéseket, akár kipótolja a hiányokat, távol áll tőlem, hogy azért megharagudjam vagy nehezteljek, sőt inkább annak (bárki legyen az) ezért a legnagyobb köszönettel is adózom. Mert gyakran tévedni és csatlakozni emberi dolog; és kevésbbé csodálatra méltó valamit elfelejteni, mint mindent észben tartani. Éljetek boldogul.”

Felhasznált forrás:

http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Tripartitum>